

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΙΑΤΡΟΣ-ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΗΣ

**Ο ΑΓΙΟΣ ΑΠΟ ΛΑΡΙΣΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗΣ (-1821)
Ο ΜΑΡΤΥΡΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΓΙΟΚΑΤΑΤΑΞΙΣ ΤΟΥ**

Η Μητρόπολις Λαρίσης θεωρείται μία από τις αρχαιότερες, σπουδαιότερες και ιστορικότερες μητροπόλεις του Έλλαδικού χώρου. Έχει διανύσει μέχρι σήμερα 17 πλήρεις αιώνες ζωής, αν αναλογισθούμε ότι σύμφωνα με την παράδοση ο πολιούχος της Λάρισας Άγιος Άχίλλιος έλαβε μέρος στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο, την οποία συνεκάλεσε στη Νίκαια της Βιθυνίας ο αυτοκράτορας Μ. Κωνσταντίνος τό 325 μ.Χ. Από τον θρόνο της όλους αυτούς τούς αιώνες έχουν περάσει εκατοντάδες μορφές ιεραρχών, οι οποίοι σημάδευσαν έντονα την επισκοπική ιστορία της. Μερικοί απ' αυτούς με τον ένάρετο βίο τους ή τον μαρτυρικό θάνατό τους ανακηρύχθηκαν άγιοι, άλλοι πάλι έφθασαν μέχρι τον οικουμενικό θρόνο¹, όρισμένοι με την έθνική τους δράση τελέψισαν τον βίο τους με φρικτά μαρτύρια, πολλοί αναδείχθηκαν ένθερμοι προστάτες της παιδείας και των γραμμάτων και άλλοι ευεργέτησαν τό ποιμνιό τους με σημαντικά έργα.

Μέ τό κείμενό μας αυτό θά προσπαθήσουμε νά σκιαγραφήσουμε, με όσα ιστορικά στοιχεία υπάρχουν στη διάθεσή μας, τί σεπτή μορφή του μητροπολίτου Λαρίσης Διονυσίου Καλλιάρχη, ό οποίος στίς 13 Ιουλίου του 2021, έπειτα από απόφαση της Ίερής Συνόδου της Έκκλησίας της Ελλάδος, ανεγράφη στίς άγιολογικές δέλτους της.

¹ Η άρχή έγινε με τον Ίερεμία τον Τρανό [1570-1572] και άκολούθησαν οι Παΐσιος [1645-1652], Διονύσιος Γ΄ Βαρδαλής [1652-1662], Διονύσιος Δ΄ ό Βυζάντιος ή Μουσελίμης [1662-1671], Ίάκωβος ό Χίος [1673-1679], Μελέτιος Β΄ [1750-1768] και Ίωακείμ Κρουσουλούδης [1870-1875], μεταπεθείς στη μητρόπολη Δέρκων. Οι έντός παρενθέσεων χρονολογίες άφορούν τί θητεία των ιεραρχών στην Μητρόπολη Λαρίσης.

Καταγωγή

Ο Διονύσιος Καλλιάρχης προερχόταν από εύκατάστατη και γνωστή οικογένεια της Κωνσταντινουπόλεως. Οί πρόγονοί του προέρχονταν από τη Χίο και ο πρώτος Καλλιάρχης εντοπίζεται στα τέλη του 16ου αιώνα. Στο βιβλίο «Turcograecia» του Μαρτίνου Κρούσιου (σ. 283-285) δημοσιεύεται επιστολή του Άντωνίου Καλλιάρχου, λόγιου και πρωτέκδικου² της Χίου με ημερομηνία 5 Αυγούστου 1590³. Θεωρείται ότι η οικογένεια των Καλλιάρχων μετανάστευσε στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 18ου αι. Πότε γεννήθηκε ο Διονύσιος μας είναι άγνωστο, αλλά από τα συμφραζόμενα τοποθετείται στα μέσα του 18ου αι. (περί τό 1750). Πάντως τη χρονική αυτή περίοδο ανιχνεύουμε στην Πόλη πολλά σημαίνοντα πρόσωπα της μεγάλης οικογενείας των Καλλιάρχων, μεταξύ των οποίων εξέχουσα θέση κατείχε ο Ιωάννης Καλλιάρχης.

Ο Διονύσιος Καλλιάρχης, γόνος ευπαιδευτής οικογένειας, είχε τη δυνατότητα «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» νά θητεύσει ὡς μαθητῆς σέ σπουδαίους διδασκάλους καί νά ἀποκτήσει ἐξαιρετική μόρφωση. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστό ὅτι ἀπό τήν οικογένειά του ὁ θεῖος του (ἀδελφός τῆς μητέρας του) διετέλεσε μπροπολίτης Λαρίσης ὡς Μελέτιος Γ΄ Καλλιάρχης (1769-1791). Μάλιστα ἀπό ἐπίγραμμα τό ὁποῖο χαράχθηκε στό ἐσωτερικό τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου (βασιλική Καλλιάρχη τοῦ 1794), πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Μελέτιος Γ΄, τόν ὁποῖο διαδέχθηκε στόν θρόνο ὁ ἀνεμῖός τοῦ Διονύσιος (1791-1803), προσπάθησε κατά τή διάρκεια τῆς θητείας του νά ἀνακαινίσει τόν μπροπολιτικό ναό: «Πάσχισα δι' ἀνακαινισμόν μέ ὄλας τάς δυνάμεις, ἀλλ' εἰς κενόν οἱ κόποι μου, φεῦ! τῆς πολλῆς δαπάνης»⁴. Ἐπίσης ὁ ἀδελφός του Διονυσίου, Γρηγόριος Καλλιάρχης, εἶχε διοριστεῖ ἀπό τόν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Κωνσταντῖνο Ὑψηλάντη ὡς τοποτηρητής του, μέχρις ὅτου ὁ τελευταῖος φθάσει στήν ἔδρα του.

² Νομικός καί ἐκκλησιαστικός τίτλος. Προσδιόριζε τόν πρωτεύοντα δικαστή, ὁ ὁποῖος φρόντιζε γιά τήν ἐκτέλεση τῶν ποινῶν τῶν δικαστηρίων.

³ Κοντογιάννης Π.Μ., «Διονύσιος Καλλιάρχης», *Ἀθηνᾶ* 18 (1905), σσ. 146-148.

⁴ Ιωάννης Οικονόμου-Λογιώτατος, *Ἱστορική Τοπογραφία τῆς τωρινῆς Θεσσαλίας*, εἰσαγωγή-σχόλια-ἐπιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα (2005) σ. 87. Ὁ Μελέτιος Γ΄ (1769-1791) ἦταν μπροπολίτης Λαρίσης ὅταν πυρπολήθηκε τό 1770 ἀπό τόν ἐξαχρωμένο μουσουλμανικό ὄχλο ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου κατά τήν περίοδο τῶν Ὀρλωφικῶν. Βλέπε καί Παράρτημα στό τέλος τοῦ κεμένου, ὅπου ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Ἀμβρόσιος σέ ἐπίγραμμα τοῦ ἀναφέρεται στόν βίο τοῦ μπροπολίτη Μελετίου Γ΄ σάν νά τά διηγῆται ὁ τελευταῖος.

Ὁ Διονύσιος Ἐ΄ Καλλιάρχης μητροπολίτης Λαρίσης

Τό 1791 ἐκλέχτηκε ἀπό τή Σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου μητροπολίτης Λαρίσης. Τήν περίοδο αὐτή ἡ μητρόπολις Λαρίσης εἶχε ὑπό τή δικαιοδοσία της ὅλη τή Θεσσαλία καί περιοχές πέραν αὐτῆς, ἥτοι τίς ἐπισκοπές Τρίκκης, Σταγῶν, Γαρδικίου, Λιδωρικίου, Λιτζᾶς καί Ἀγρᾶφων, Ραδοβιζίου, Ζητουνίου, Θαυμακοῦ, Σκιαθοῦ καί Σκοπέλου. Δηλαδή ἡ μητροπολιτική της περιφέρεια περιλάμβανε μία εὐρύτατη ἐδαφική περιοχή. Ἀπό τίς πρῶτες του ἐνέργειες ἦταν νά κτίσει τόν ναό τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλίου, πού οἱ θηριώδεις μουσουλμάνοι εἶχαν πυρπολήσει στίς 12 Ἰουνίου 1769, κατά τά Ὀρλωφικά. Ὅταν ἐγκαταστάθηκε στόν θρόνο τῆς Λαρίσης, ἐπί 22 χρόνια ἡ πόλη δέν διέθετε ἱερό ναό καί οἱ χριστιανοί ἐκκλησιάζονταν στήν Ἁγ. Μαρίνα τοῦ οἰκισμοῦ Καλύβια, ἡ ὁποία ὑπάρχει μέχρι καί σήμερα, σέ ἄλλη ὅμως ἀρχιτεκτονική μορφή, ἥ σέ πλησιέστερα χωριά. Ὅλο αὐτό τό διάστημα τῶν 22 ἐτῶν εἶχαν γίνει διάφορες προσπάθειες ἀνέγερσης νέου ναοῦ, χωρίς ὅμως ἐπιτυχία. Τελικά τό 1794, εἴκοσι πέντε περίπου χρόνια μετά τήν πυρπόλησή του, ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου ξανακτίσθηκε ἀκριβῶς στήν ἴδια θέση ὅπου βρισκόταν ὁ προηγούμενος. Προηγήθηκαν ἐπίμονες προσπάθειες καί ὀδυνηρές δοσοληψίες τοῦ μητροπολίτου Λαρίσης Διονυσίου Καλλιάρχη μέ ὑψηλόβαθμους ἀξιωματούχους στήν Κωνσταντινούπολη. «Δέν ἤμποροῦσαν ὅμως νά πάρουν τήν βασιλικήν ἄδειαν, ἀλλά εἰς τά 1794, Μαρτίου 5, εἰς τόν καιρόν τῆς Δραγομανίας τοῦ Πεγζαδέ Γεώργου Μουρούζη μετά βίας πέρνωντας τήν μέ πολλότατα ἔξοδα καί μέ τήν συνδρομήν καί ἐπιστασίαν του τότε μητροπολίτου Λαρίσης, κυρίου Διονυσίου, τήν ἔκτισαν πολύν μεγαλιτέραν καί εὐμορφότεραν ἀπό τήν πρῶτην»⁵.

Ὁ διδάσκαλος Νικόλαος Μάγνης μᾶς διέσωσε μιᾶ πολύ ἐνδιαφέρουσα καί παραστατική ἐνθύμησι, τήν ὁποία τοποθετεῖ ὡς ὑποσημείωση στό βιβλίο του. Τήν ἀντλήσε ἀπό τά χειρόγραφα τοῦ Ἰακώβου Βαλβαμᾶ, ἄγνωστου βιογραφικά ἀρχιμανδριτοῦ, γιά τήν πορεία τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου. Αναφέρει ἡ ἐνθύμησι ἐπί λέξει: «1794 Φεβρουαρίου δ΄. εὐγῆκε τό φερμάνι διά τήν ἐκκλησίαν τῆς Λαρίσης τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου μέσα εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν. Καί ἦλθεν ὁ Τάταρης μέσα εἰς τήν Λάρισσαν Φεβρουαρίου 26 ἡμέρα δευτέρα καί ἐδιαβάσθη τήν πέμπτην εἰς τάς 2 τοῦ Μαρτίου. Καί ἔβαλαν θεμέλιον τῆ Κυριακή εἰς τάς 5 τοῦ Μαρτίου, καί ἐδόουλεν ἡμέρας 36, καί ἐτελείωσαν τή μεγάλη Παρασκευή τό βράδυ εἰς τάς 6 τοῦ Ἀπριλίου,

⁵ Ἰωάννης Οἰκονόμου-Λογιώτατος, ὀ.π. σ. 83.

καί ἐδιάβασαν εἰς τὰς 9 ὥρας τή ἀγία καί μεγάλη Παρασκευή καί τό μέγα Σάββατον ἔγεινε λειτουργία μέσα εἰς τήν παντέρημον Λαρίσσαν, ὅπου ἦταν 26 χρόνους χωρίς λειτουργία καί παραπάνω. Καί ἐδούλευαν ὑπέρ τοῦς διακοσίους μαστόρους, ἔξω ἀπό τόν λαόν πού βοηθοῦσαν»⁶. Ἡ περιγραφή αὐτή μᾶς βοηθάει νά ἀντιληφθοῦμε τόν ζήλο καί νά κατανοήσουμε τή σφοδρή ἐπιθυμία πού εἶχαν οἱ χριστιανοί τῆς Λαρίσης νά ἀποκτήσουν τή δική τους ἐκκλησία, τόν δικό τους χώρο προσευχῆς καί λατρείας, ὅπως ἐπίσης καί τό πῶς ἀντέδρασαν ὁμαδικά στήν ἐπιβεβλημένη ἀπό τοῦς κατακτητές ταχεῖα οἰκοδόμησι τοῦ ναοῦ.

Λίγες ἡμέρες μετά τά ἐγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, στίς 21 Ἀπριλίου 1794, ὁ μητροπολίτης Διονύσιος Καλλιάρχης σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν ἐπίσκοπο Γαρδικίου Παῖσιο, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «...οὗτινος ὁ θεῖος σπικός ἀνεγίγερτο θεία συνάρσει καί βοηθεία, ἐν εὐρυχωρίᾳ καί καλλωνῇ τινι καθά, ἡ φήμη κ' αὐτή παρέδοτο καί οὕτως ἔχει ἀναμφιβόλως»⁷.

Ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμος-Λογιώτατος στό ἔργο του «Ἱστορική Τοπογραφία τῆς τωρινῆς Θετταλίας (1817)», ἐξωτερικά καί ἐσωτερικά τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλίου ὑπῆρχαν διάφορα ἐπιγράμματα ἀφιερωμένα στόν ναό καί στόν κτίτορα μητροπολίτη Διονύσιο Καλλιάρχη. Θά ἀναφέρουμε ὅσα ἀφοροῦν τόν μητροπολίτη. Ἐντός τοῦ ναοῦ ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Ἀμβρόσιος (1764-1796) ἔγραψε τό ἑξῆς ἐπίγραμμα:

*Διονύσιε κύδιστε, Λαρίσης φαίδιμε ποιμῆν
Ἰδρύσας ἐν Λαρίσσι πῶς ναόν εὐαγέα;
Πολλά καμῶν. Πολιοῦχος Ἀχίλλειος αὐταρ ὑπερθεν
Ἦκει σοί κομίσων ἄξια καί τὰ Γέρα.*

Στό ἐσωτερικό τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ναοῦ, ὁ ἐπίσκοπος Σταγῶν Παῖσιος (1784-1808) ἔγραψε ἕνα ἀκόμη ἐπίγραμμα γιά τόν Διονύσιο:

⁶ Μάγνης Νικόλαος, *Περιήγησις ἢ Τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας καί Θετταλικῆς Μαγνησίας καί τῆς μέν Θεσσαλίας ἐν ἐπιτομῇ, τῆς δέ Μαγνησίας ἐν ἐκτάσει, ἐν Ἀθήναις* (1860) σσ. 10-11. Προσεκτικῆ παρατήρησι τῶν ἡμερομηνιῶν τῆς ἐνθυμίσεως ὀδηγεῖ σέ ἀναντιστοιχίες. Γιά λεπτομέρειες βλέπε: Παπαθεοδώρου Νικόλαος, *Ἰερός Ναός Ἁγίου Ἀχιλλίου Λαρίσης. Ἱστορική διαδρομή 15 αἰῶνων*. Λάρισα (2022) σ. 40.

⁷ Ἰωάννης Οἰκονόμου-Λογιώτατος ὁ Λαρισαῖος, *Ἐπιστολαί διαφόρων (1759-1824)*, φιλολογικῆ παρουσίασι Μ.Μ.Παπαϊωάννου, Ἀθήνα (1964) σ. 541.

*Δίου τέτυκτο Διονυσίου πόνοις τε,
Βυζαντίου τέ, και Λαρίσης ποιμένος,
Ὁ Ναός οὔτος Ἁγίου Ἀχιλλείου,
Ὅν Χριστέ Σῶτερ στερέωσον ἔς τέλος.*

Τὴν περίοδο ἐκείνη, ἡ Θεσσαλία στό μεγαλύτερο μέρος της ἀντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα ἀπό τίς λεπλασίες τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματολῶν καί ἀπό τὴν καταπίεση τῶν γενιτσάρων. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι πολλοὶ χριστιανοὶ ἔμεναν ἄταφοι ἐπειδὴ οἱ γενίτσαροι ζητοῦσαν πολὺ μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν παραχώρηση γῆς γιὰ ταφή, καθὼς καί γιὰ τὴ χορήγηση ἀδειας. Ἐκτός τούτου, οἱ ἐκάστοτε διοικητές τῆς περιοχῆς σφετερίζονταν τίς περιουσίες τῶν ἄτεκνων χριστιανῶν ὅταν πέθαιναν, χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπόψη τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς των νεκρῶν. Ὅταν ὁ Διονύσιος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του, χάρι στὶς διασυνδέσεις πού εἶχε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ καί μέ τὴ δαπάνη μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ, πέτυχε τὴν ἔκδοση φερμανίων μέ τὰ ὁποῖα μετρίαζόταν ὁ φόρος καί κυρώνονταν οἱ διαθῆκες τῶν ἄτεκνων χριστιανῶν⁸.

Στό σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι ἡ ἀνοικοδόμηση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου συνοδεύθηκε ἀπὸ μιὰ ὀξύτατη ἀντίδραση μέρους τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Λαρίσης ἐναντίον τοῦ Διονυσίου Καλλιάρχη. Μάλιστα εἶναι βεβαιωμένο ὅτι κάποιοι φανατικοὶ μουσουλμάνοι πυροβόλησαν ἐναντίον του, εὐτυχῶς χωρὶς ἐπιτυχία. Αὐτὸς ἴσως μπορεῖ νὰ ἦταν καί ἓνας ἐπιπλέον λόγος πού ὁ Διονύσιος βρισκόταν τὸν περισσότερο χρόνο στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀντὶ νὰ διαμένει στὴν ἐπαρχία του⁹.

Συγχρόνως μέ τὸν μητροπολιτικὸ ναὸ ὁ Διονύσιος ἀνίγειρε τὸ 1794 καί τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, τὸ ὁποῖο βρισκόταν μέσα στὸν περίβολο τοῦ ναοῦ, ὅπου ἐπίσης βρισκόταν καί τὸ Ἐπισκοπεῖο μέ τὴν μητροπολιτικὴ κατοικία. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ὁ μητροπολιτικὸς ναός, τὸ κτίριο τοῦ Ἐπισκοπεῖου, τὸ Σχολεῖο καί ἄλλα βοηθητικὰ κτίσματα πέραξ του ναοῦ βρισκόνταν περιφραγμένα μέ ψηλὸ τοιχίο, καί φυλάσσονταν ἀπὸ δύο ὄπλισμένους Τούρκους στρατιῶτες, γιὰ προστασία τοῦ μητροπολίτη καί τοῦ κλήρου ἀπὸ φανατικούς μουσουλμάνους. Ἡ πληροφορία αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ περιγραφές ξένων περιηγητῶν, οἱ ὅποιοι συνήθως φιλοξενούνταν κατὰ τὴν παραμονή τους στὴ Λάρισα ἀπὸ τὸν μητροπολίτη στὴν κατοικία του. Μία ἀκόμη ἐνέργεια τοῦ

⁸ Τουλουμάκος Παντελής, «Διονύσιος Καλλιάρχης Ἐφέσου», *Ἐγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ἑλληνισμοῦ*. Μ. Ἀσία (2005).

⁹ Ἀμαντος Κ., «Οἱ Καλλιάρχη τῆς Ἐφέσου», *περ. Ἀθηνᾶ* 18 (1905), σ. 82.

Διονυσίου ἦταν ὅτι βοήθησε σημαντικά στήν ὁμαλί λειτουργία τῆς Σχολῆς τοῦ Τυρνάβου, καί τήν προίκισε μέ ἱκανούς διδασκάλους, ἐνῶ συγχρόνως ἴδρυσε στή μητροπολιτική του περιφέρεια καί πολλά ἄλλα σχολεῖα. Δυστυχῶς ὅμως, ὁ Διονύσιος βρισκόταν, ὅπως ἦδη ἀναφέρθηκε, τόν περισσότερο χρόνο στήν Κωνσταντινούπολη, ἀντί νά διαμένει στήν ἐπαρχία του.

Στή Λάρισα ὁ Διονύσιος γνώρισε τόν, ἔφηβο τότε, Κωνσταντῖνο Κοῦμα (1777-1836) καί τήν οἰκογένειά του. Ἐκτίμησε τίς γνώσεις καί τίς δυνατότητές του καί σέ ἓνα ταξίδι τοῦ τό 1796 στήν Κωνσταντινούπολη τόν πῆρε μαζί του, μέ σκοπό νά τόν παρουσιάσει στους ἄρχοντες τῆς Πόλης καί νά τόν εἰσαγάγει «εἰς ὑπουργίαν τινός αὐτῆς», συγκεκριμένα τοῦ Μεγάλου Διερχμηνέα Κωνσταντῖνου Ὑψηλάντη. Ὅμως ὁ Κούμας ἀπέρριψε τίς δελεαστικές προτάσεις πού εἶχε νά ἀναλάβει ὑπηρεσία κοντά στόν Κων. Ὑψηλάντη καί ἐπέστρεψε στή Λάρισα. Ἐδῶ ἀνέλαβε καθήκοντα δασκάλου στήν Ἑλληνική Σχολή καί, στή συνέχεια, δίδαξε στήν Τσαριτσάνη καί τά Ἄμπελάκια.

Τό 1796 ὁ Διονύσιος ἐκλέχθηκε ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μαζί μέ ἄλλους ἱεράρχες, ἔφορος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Παράλληλα, τό 1798 συνέδραμε οικονομικά στήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στό Κουρουτσεσιμέ. Μέ τήν ιδιότητα τοῦ μέλους τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὅλο αὐτό τό διάστημα τῆς θητείας του στή Λάρισα ἀναμείχθηκε ἐνεργά σέ διάφορες ἐκκλησιαστικές ὑποθέσεις καί ἦταν ἀπό τούς συνοδικούς οἱ ὁποῖοι ἀνέδειξαν τό 1797 στόν πατριαρχικό θρόνο τόν Γρηγόριο Ε΄.

Ὁ Διονύσιος Καλλιάρχης μητροπολίτης Ἐφέσου

Τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1803, ὁ Διονύσιος ἐκλέχθηκε μητροπολίτης Ἐφέσου, διαδεχθεῖς τόν ἀποθανόντα Μακάριο. Καί στήν Ἐφεσο ἐπανελάβε τό ἔργο πού εἶχε ἐπιτελέσει καί κατά τό διάστημα πού διετέλεσε μητροπολίτης Λαρίσης. Ἐκτίσε νέους ναούς, πολλοί ἀπό τούς ὁποίους εἶχαν ἐνσωματωμένα οἰκοδομικά ὑλικά προερχόμενα ἀπό ἀρχαίους ἑλληνικούς ναούς πού βρισκόνταν στίς περιοχές αὐτές ἐρειπωμένοι. Βοήθησε στήν ἀνάπτυξη τῶν Ἑλληνικῶν Σχολεῖων τῆς μητροπολιτικῆς του περιφέρειας καί ὑποστήριξε τό Φιλολογικό Γυμνάσιο Σμύρνης, στό ὁποῖο δίδασκαν ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων ἀπό τήν Τσαριτσάνη καί ὁ Κωνσταντῖνος Κοῦμας. Συγχρόνως συνέβαλε σημαντικά στή λειτουργία τῆς Σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν καί τήν ὑποστήριξή του στή διδασκαλία τοῦ Βενιαμίν Λεσβίου.

Όμως ο Διονύσιος, με τήν ιδιότητά του ως συνοδικού, έξακολουθοῦσε νά διαμένει κυρίως στήν Κωνσταντινούπολη, όπου συνήθως ανέπτυξε σημαντική δραστηριότητα. Είχε κατορθώσει νά επανδρώσει τήν μητρόπολη Έφέςου με επισκόπους τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης του, δοκιμασμένους καί ἔμπειρους, οἱ ὅποιοι καί διοικοῦσαν τήν μητρόπολη στά μεγάλα διαστήματα πού ὁ ἴδιος ἀπουσίαζε στό Φανάρι. Τό οικογενειακό του σπίτι βρισκόταν στά Θεραπειά τῆς Κωνσταντινούπολης, τόπο συγκέντρωσης ἐγχώριων καί ξένων πνευματικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι συγκεντρώνονταν ἐκεῖ γιά νά ἀνταλλάξουν ἀπόψεις γύρω ἀπό τρέχοντα πολιτικά ζητήματα, ἀλλά καί γιά θέματα εὐρύτερου πνευματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐκτός αὐτοῦ, ὁ Διονύσιος διέμενε καί στό Κουρουτσεσμέ (Ξηροκρήνη), ὅπου ἦταν τόπος διαμονῆς ἀνώτερων κληρικῶν, μεταξύ των ὁποίων καί ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης, κυρίως τό καλοκαίρι, καθῶς τήν περίοδο αὐτή τό κλίμα ἦταν πιό ὑγιεινό. Τό 1814, ἔπειτα ἀπό συστατική ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχου, προσκλήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη ὁ Κων. Κοῦμας ἀπό τή Σμύρνη ὅπου βρισκόταν, γιά νά ἀναλάβει τή διεύθυνση τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἡ προτίμηση τοῦ Διονυσίου στόν Κούμα, καί κυρίως ἡ συμβολή του στόν διορισμό, φανερώνει τίς προοδευτικές ἀντιλήψεις καί τό ἔντονο ἐνδιαφέρον τοῦ Καλλιάρχου γιά τήν ἐπιστημονική ἐκπαίδευση στά Ἑλληνικά Σχολεῖα¹⁰. Ὁ Διονύσιος συνέχισε καί ὡς μητροπολίτης Έφέςου νά ἀναμειγνύεται ἐνεργά στά τρέχοντα ἐκκλησιαστικά προβλήματα, τά ὅποια ἀνέκυπταν στούς κόλπους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἴτε ἦταν συνοδικός, εἴτε ὄχι.

Ὁ μαρτυρικός θάνατός του

Κατά τόν Φιλήμονα, ὁ Διονύσιος Καλλιάρχης, καί ἐνῶ ἦταν ἐπίσκοπος Έφέςου, ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ὅταν ἔγινε γνωστό μέ ἐπιστολή πού ἔφτασε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅτι τήν ἡγεσία τῆς Ἐταιρείας εἶχε ἀναλάβει ὁ Ἄλέξ. Ὑψηλάντης¹¹. Στίς 23 Φεβρουαρίου 1821, ὅταν ἐκδηλώθηκε ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση στό Ἰάσιο τῆς Μολδοβλαχίας ἦταν συνοδικός ἐπίσκοπος στήν Κωνσταντινούπολη καί κατηγορήθηκε ἀπό τοὺς Ὀθωμανούς ὡς ὑποκινητής τῆς Ἐπανάστασης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σπυριδῶν Τρικούπης ὑποστηρίζει ὅτι στίς 9 Μαρτίου ὁ Πατριάρχης διατάχθηκε νά στείλει στήν Ὑψηλή Πύλη ὀρισμένους

¹⁰ Τουλουμᾶκος Παντελής, «Διονύσιος Καλλιάρχης Έφέςου», *Ἐγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ἑλληνισμοῦ*. Μ. Ἀσία (2005).

¹¹ Κοντογιάννης Π.Μ., «Διονύσιος Καλλιάρχης», *Ἀθηνᾶ* 18 (1905), σσ. 193-194.

ἀρχιερείς, χωρίς όμως νά αναφέρεται στή διαταγή ὁ λόγος τῆς πρόσκλησης αὐτῆς. Ἀνάμεσα στούς ἀρχιερείς ἦταν καί ὁ Διονύσιος Καλλιάρης, ὁ ὁποῖος ἦταν καί ὁ πρῶτος ἀπό ὄλους πού φυλακίστηκαν στίς 10 Μαρτίου¹². Συγχρόνως οἱ τουρκικές ἀρχές συνέλαβαν καί φυλάκισαν καί τούς ἐπισκόπους Δέρκων Γρηγόριο, Ἀγγιάλου Εὐγένιο, Νικομυδεῖας Ἀθανάσιο, Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεο, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ καί Τυρνόβου Ἰωαννίκιο. Ἐναν μῆνα ἀργότερα, στίς 10 Ἀπριλίου 1821, ἀνήμερα τοῦ Πάσχα, καί ὕστερα ἀπό τόν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄, στήν Κεντρική Πύλη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (ἡ ὁποία ἀπό τότε μέχρι σήμερα παραμένει μονίμως κλειστή), ἀπαγχονίστηκε καί ὁ Ἐφέσου Διονύσιος μαζί μέ τόν Ἀγγιάλου Εὐγένιο καί τόν Νικομυδεῖας Ἀθανάσιο σέ διάφορες περιοχές τῆς Κωνσταντινούπολης. Συγκεκριμένα ὁ Διονύσιος ἀπαγχονίστηκε στήν περιοχή τῆς ψαραγορᾶς (balik pazari)¹³. Τά σώματά τους παρέμειναν κρεμασμένα ἐπί τρεῖς ἡμέρες, κατόπιν διαπομπεύθηκαν ἀτιμωτικά στούς δρόμους τῆς Πόλης ἀπό τούς Ὀθωμανούς καί, ἐν συνεχείᾳ, ῥίχτηκαν στή θάλασσα. Λίγες ἡμέρες μετά ἀνασύρθηκαν ἀπό εὐσεβεῖς χριστιανούς καί ἐνταφιάσθηκαν. Στίς 3 Ἰουνίου 1821 ἔγιναν οἱ ἀπαγχονισμοί καί τῶν ὑπολοίπων φυλακισμένων ἀρχιερέων σέ διαφορετικά σημεία τῆς Πόλης. Ὅλοι τους ὑπῆρξαν Ἐθνομάρτυρες τοῦ Γένους.

Ἡ ἀγιοκατάταξις τοῦ Πρώην Λαρίσης Διονυσίου

Μέ ἀφορμή τά 200 χρόνια ἀπό τόν μαρτυρικό ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄ τήν 10η Ἀπριλίου 1821, ἡμέρα Πέμπτη, ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν προτάσεων τῶν Μητροπολιτῶν Πατρῶν κ. Χρυσοστόμου, Λευκάδος καί Ἰθάκης κ. Θεοφίλου καί Χίου, Ψαρῶν καί Οἰνουσσῶν κ. Μάρκου, ἀποφάσισε τήν ἀναγραφή στίς Ἀγιολογικές Δέλτους τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν ἐπτά λοιπῶν Ἀρχιερέων Ἀγγιάλου Εὐγενίου, Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, Δέρκων Γρηγορίου, Ἐφέσου Διονυσίου, Ἀδριανουπόλεως Δωροθέου, Νικομυδεῖας Ἀθανασίου καί Τυρνόβου Ἰωαννικίου, οἱ ὁποῖοι φυλακίστηκαν μαζί μέ τόν Πατριάρχη τήν ἴδια ἡμέρα καί στή συνέχεια ἀπαγ-

¹² Ὁ Κ. Λάππας ἀναφέρει ὅτι εἶναι πιθανόν ἡ σύλληψη τοῦ Διονυσίου νά ὀφείλεται στίς φιλελεύθερες ἰδέες του, οἱ ὁποῖες πρέπει νά εἶχαν ἐνοχλήσει τίς καλά ἐνημερωμένες ὀθωμανικές Ἀρχές. Λάππας, Κ., «Πατριαρχική Σύνοδος “περὶ καθαιρέσεως τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων” τόν Μάρτιο τοῦ 1821», *Μνήμων* 11 (Ἀθήνα 1987), σσ. 128-129.

¹³ Θωμόπουλος Σ.Ν., «Ὁ Μέγας Δέρκων Γρηγόριος (1800-1821)», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος* (Ἀθήνα 1928), τόμ. Α΄, τεύχος Β΄, σσ. 89-90, 96-97.

χονίστηκαν, δίνοντας έτσι τήν μαρτυρία καί τήν όμολογία τῆς πίστεως. Κατόπιν αὐτοῦ το ἁγιολόγιο τῆς τοπικῆς μας Μητροπόλεως πλουτίσθηκε μέ ἕναν ἀκόμη ἅγιο, τόν πρῶν Λαρίσης μητροπολίτη Ἐφέσου Διονύσιο Καλλιάρχη, ἡ μνήμη τοῦ ὁποίου ἐορτάζεται τήν 10η Ἀπριλίου κάθε ἔτους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ¹⁴

Ἐπίγραμμα τοῦ ἐπισκόπου Τρίκκης Ἀμβροσίου (1764-1796) μέ ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, ὡς ἀπό μέρους τοῦ μακαρίτου πρῶν Λαρίσης Κυρίου Μελετίου.

*Ὡς ἄν ἐμέ Ἀρχιερεὺς μέ συμφορὰς, τίς ἄλλος;
ποῦ εἰς ἐμέ ὑπομονή; Ναοῦ δέν βλέπω κάλλος.
Εὗρον αὐτόν ὡς ἄμπελον εὐκληματοῦσαν πάνυ,
ὅταν ἀρχιεράτευσα νέος ἀκόμη πάντη.
Ἀκόμη δέν εὐκαίρισα πόθον μου νά χορτάσω,
καί κατὰ γῆς τόν ρίπτουσι, φεῦ! καί πῶς νά μὴν κλαύσω;
Ἀλλόφυλοι μετά θυμοῦ πολλοῦ οἱ ἐν Λαρίσῃ
παῖδες σχεδόν, καί νήπια, τίς νά τοὺς ἐμποδίσει;
Πάσχισα δι' ἀνακαινισμόν μέ ὄλας τὰς δυνάμεις,
ἀλλ' εἰς κενόν οἱ κόποι μου, φεῦ! τῆς πολλῆς δαπάνης.
Ἡ μάχη ἡ ὀλέθριος Ὀθωμανῶν καί Ρώσων,
ἐκ θεμελίων ἔσεισε βασιλεῖον τό τόσον.
Ποῦ νά εἶπῶ παραπόνον; Τά δάκρυα τίς βλέπει;
οὐδεὶς ἀκούει μου οὐδεὶς, μάχη δέν ἐπιτρέπει.
Διό μὴ ἀνεχόμενος νά βλέπω ναοῦ δίχα,
Λαρίσης τήν Μητρόπολιν, ὅπου τόν θρόνον εἶχα.
Ἀπῆλθον εἰς Βυζάντιον, ὅπου καί παρητήθην,
εἰς τόν κύρ Διονύσιον, τόν ὄντως χρηστοθήην.
Ἄνεσιόν μου φίλτατον ἐπ' ἀδελφῆ, καί εἶχον,
χρηστάς ἐλπίδας νά κτισθῆ ναός ἐκ θεμελίων.
Διά τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ, καί ζήλου διαπύρου,*

¹⁴ Ἰωάννης Οἰκονόμου-Λογιώτατος, *Ἱστορικὴ Τοπογραφία τῆς τωρινῆς Θεσσαλίας*, εἰσαγωγῆ-σχόλια-ἐπιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα (2005) σ. 87 καί 89.

*καί τοῦ εἰς πάντα εὐγενοῦς πατρός αὐτοῦ ἐμπείρου.
 Ἄλλ' ὁ Θεός μ' ἐκάλεσε σκηνάς εἰς τὰ μελλούσας,
 πρὶν νά ἀκούσω νά κτισθῆ ναός, ὡς ἐθαρμοῦσα.
 Τώρα δέ ἄνωθεν οἰκῶν βλέπω ἐγνηγεμένον
 Ναόν Λαρίσσης κάλλιστον καί μείζονα κτισμένον.
 Καί σὺν αὐτῷ οἰκοδομάς τάς πέριξ γενομένας
 εἰς χρῆσιν τῶν ἐν τῷ ναῷ, λειτουργῶν τεταγμένας.
 Λοιπὸν χαρᾶς πληρούμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πρεσβεύω,
 διὰ παντός πρὸς Κύριον, καί ἅμα μνημονεύω.
 Γονεῶν αὐτοῦ εὐγενῶν, καμοὶ φιλτάτων λίαν,
 καί πάντων δέ τῶν συγγενῶν μέ ψυχὴν καί καρδίαν.
 Τά σπλάγχνα μου ἀνέπαυσας γλυκύτατόν μου τέκνον,
 ἐπλήρωσας πολλά καλά, ὃ δέδωκά σοι ἔργον.
 Στερέωσον λοιπὸν ναόν εἰς αἰῶνας Χριστέ μου,
 καί φύλαττε, ποιμαίνατε, καί ποιμνὴν ᾧ Θεέ μου.
 Τόν ἀποκείμενον αὐτοῖς στέφανον μετὰ ταῦτα,
 καί τὴν εἰρήνην χάρισαι, ὑγίαν καί ἐνταῦθα.*